

1891 Yemen İsyânında Antalya Redif Alayı: Başarı ve Talihsizlikler

Hatice Durgun*

Giriş

Arabistan Yarımadası'nın güneybatısında yer alan Yemen, batısından Kızıldeniz, güneyinden Aden Körfezi ile çevrilidir ve bu iki denizi birbirine bağlayan dar ve stratejik boğaza hâkim pozisyonundadır.¹ Osmanlı Devleti'nin Yemen'e ilgi duyması, 16. yüzyılda Portekiz'in Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda bir tehlike olarak ortaya çıkması üzerine gerçekleşmiştir.² Diğer taraftan kutsal yerlerin Hristiyan devletlerin tehdidi altında olması ve bölgede hâkim olan Memlûk Devleti'nin, bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya muktedir görülmemesi Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiştir.³ Bunun üzerine, Mısır Valisi olan Hadım Süleyman Paşa, Yemen'de hâkimiyeti sağlamak için görevlendirilmiş ve 1539 yılında Yemen'de Osmanlı yönetimi tam anlamıyla başlamıştır.⁴

Osmanlı yönetimine karşı Yemen'de ilk isyan 1569 yılında İmam Mutahhar'ın San'a'yı kuşatmasıyla başlamıştır. Asilere yenilen Osmanlı birlikleri kaleyi onlara teslim etmek zorunda kalmıştır.⁵ “Yemen Fatihi” unvanıyla anılan Koca Sinan Paşa'nın gayretleriyle asayiş sağlansa da Zeydî mezhebine mensup Yemenliler sık sık isyan etmişlerdir.⁶

* Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, haticecetin@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0003-0813-5236

1 Yemen, Arabistan Yarımadası'nın en verimli topraklarına sahiptir ve bu nedenle “Yemenü'l-hadra” yani “Yeşil Yemen” olarak anılmıştır. Bkz. İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yükselişinde Yemen İsyânları*, Selâm Yayınevi, Konya, (tarihsiz), s. 33-35.

2 İdris Bostan, “Yemen Osmanlılar Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, C 43, İstanbul 2013, s. 406.

3 Orhan Kılıç, “İlk Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Yemen Vilayeti/Eyaleti'nin İdari Taksimatı ve Yöneticileri”, *I. Uluslararası, Osmanlı'nın Birinci Hakimiyet Döneminde (m.1517-1635) Yemen Sempozyumu*, Uşak, 12-15 Mart 2015, İzmir 2016, s. 71.

4 Yahya Yeşilyurt, *Yemen'de Osmanlı İngiliz Mücadelesi (1871-1914)*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2011, s. 51, 53.

5 Yeşilyurt, *agt.*, s. 54.

6 İmam Muhammed önderliğinde 1628'de “Seyyitlik” davasıyla ikinci isyan gerçekleşmiştir. 1635'e kadar süren isyanlar sonucu Yemen, Zeydî İmamların idaresine bırakılmıştır. Bkz. Yeşilyurt, *agt.*,

1871 yılına kadar, İmam Mutahhar'ın soyundan gelenler tarafından idare edilen Yemen'de Asir Emiri Muhammed İbn Ayz isyanının başlaması üzerine Osmanlı Devleti harekete geçmiştir. Ahmet Muhtar Paşa San'a'yı ele geçirerek imameti kaldırdığını ilan etmiş ve Osmanlı idaresini Yemen'de tekrar kurmuştur.⁷

Osmanlı Devleti, Yemen'de kontrolü sağlamaya çalışırken diğer taraftan yabancı güçlerin bölgedeki nüfuz mücadelesinin giderek etkisini daha fazla hissettirmesi durumu içinden çıkılmaz bir hale sürüklemiştir. Ayrıca Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra Hindistan'a giden en kısa deniz yolunun Yemen'den geçmesi dolayısıyla Yemen'in Batılı devletler nezdinde önemi artmıştır.⁸ Söz konusu yabancı güçler 1891, 1898, 1904 ve 1910 yıllarında Yemen'de ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti tarafından güçlükle bastırılan isyanlarda Zeydi imamları kışkırtmaktan geri durmamış ve bu yolda onlara ihtiyaç duydukları silah ve cephane yardımını yapmışlardır.⁹

Neticede Romalıların "Arabiafelix" (Talihli Yemen), Arapların da "Yemenü'l-Meymun (Bereketli Yemen) ve "el-Yemen es-Sa'id" (Mutlu Yemen) olarak tarif ettikleri bölge¹⁰, birçok devletin güç mücadelesinde bulunduğu ve Osmanlı Devleti'nin 1872-1911 yılları arasında 300.000 askerinin gidip dönemediği topraklar haline gelmiştir.¹¹

Çalışmada 1891 Hamidüddin İsyani'nı bastırmak üzere Yemen'e giden redif

s. 55-56. Koca Sinan Paşa'nın Hadım Süleyman Paşa'dan sonra ikinci "Yemen Fatih" olduğu da bildirilir. Bkz. Yasemin Barlak, *Dini ve Siyasî Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen (1872-1909)*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 2013, s. 30.

7 Yeşilyurt, *agt.*, s. 59.

8 Batılı güçlerin bölgedeki nüfuz mücadeleleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yeşilyurt, *agt.*, s. 65-66; Durmuş Akalın-Kamuran Şimşek, "Yemen Valisi Ahmed Muhtar Paşa Dönemi ve Yemen'de Osmanlı İdaresi (1868-1909)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, Bahar 2017, s. 8-9.

9 Muharrem Varol, "1902'de Yemen'e Gönderilen Osmanlı Nasihat Heyeti ve Hasan Halid Efendi'nin Raporu: Yemen İllerinde Bir Şeyh-Zâde", *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (30 Eylül-4 Ekim 2013)*, Bildiri Kitabı IV, yay. haz. Mustafa Özkan-Enfel Doğan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 954.

10 Veysi Karabulut, *Meşihât Müsteşarı Hüseyin Kâmil Efendi'nin Yemen Hatıratı (1912-1913)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 17.

11 Metin Ayışığı, "Yemen İslahı Hakkında Siverek Meb'usu Nureddin Bey'in Meclis-i Meb'usana Verdiği Kanun Lâyihası 19 Şubat 1326-(4 Mart 1911)", *CIEPO, Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Dönemi, Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, Van, 26-30 Temmuz 2010, s. 1, <http://metinayisigi.net/wp-content/uploads/2016/04/Ciepo26.10.2010.pdf>, 21.05.2018, 11:29.

alayları içerisinde 72. Alay numarasıyla mücadele eden Antalya Redif Alayı'nın faaliyetleri konu alınacağından öncelikle 1891 Hamidüddin isyanının nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1891 Hamidüddin İsyânı

Büyük bir kısmı Şî Zeydî mezhebine mensup olan Yemen, Halifelik makamının temsilcisi Sünnî Osmanlı yönetimini kabul etmekte zorlanmış ve kabile hayatı yaşayan ahalinin bir bölümü Zeydî imamların önderliğinde Osmanlı Devleti'ne karşı sık sık ayaklanmışlardır. Bu isyanlar içerisinde 1891, 1898 ve 1904 yıllarında gerçekleşenler üç büyük ayaklanma hareketi olduğu belirtilir. Söz konusu isyanları İmam Hamidüddin ve oğlu İmam Yahya idare etmiştir.¹²

Zeydî isyanları, kimi zaman Osmanlı yöneticilerinin Yemen coğrafyasındaki yanlış uygulamalarından, kimi zaman da dinî sebeplerden kaynaklanmıştır. Yabancı güçlerin bölge üzerindeki nüfuz mücadelelerinin de bu isyanlarda payı büyük olmuştur.¹³ Osmanlı Devleti, isyanlara karşı askerî önlemlerin yanı sıra bölgede ıslahat, taltif, sürgün gibi birçok uygulamaya başvurmuş, bölgeye coğrafyayı iyi tanıyan, oranın ahvalini bilen askerî, idari vs. memurlar tayin etmiş ve bu konuda raporlar düzenlenmesini istemiştir.¹⁴

İsmail Hakkı Paşa, bölgeyi iyi tanıdığı gerekçesi ile Yemen'e gönderilenler arasında gelmektedir. İmam Şerifüddin'in vefatı üzerine imamet makamına geçen Hamidüddin, Yemen Vali ve Kumandanı Mustafa Asım Paşa döneminde yakalanıp Hudeyde hapishanesinde tutulmuş, ancak İsmail Hakkı Paşa'nın 1879-1881 yılları arasındaki ilk valiliği sırasında serbest bırakılmıştır.¹⁵ Çünkü İsmail Hakkı Paşa'ya göre ardı kesilmeyen Yemen isyanlarında esas problem yönetim veya dinî sebepler değil ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktaydı.¹⁶

İsmail Hakkı Paşa, ikinci defa Yemen valisi olarak atandığında (Mayıs 1890), Hamidüddin'i serbest bırakmakla ne kadar büyük bir hata yaptığını anlamıştır.

12 Barlak, *agt.*, s. 1, 268. Yemen'deki karışıklıklar Osmanlı Devleti'nin 1911 yılında İmam Yahya ile imzaladığı Dean Antlaşması'ndan sonra son bulmuştur. Yeşilyurt, *agt.*, s. 62.

13 Barlak, *agt.*, s. 2.

14 Yemen hakkında düzenlenen raporlara örnek olarak şu eserlere bakılabilir: Mustafa Selçuk, "Hudeyde Mebusu Zühdü Efendi ve Yemen Layihası", *History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2011, s. 309-326; Yahya Yeşilyurt, "Hüseyn Hilmi Paşa'nın Yemen Valiliği ve Ona Yapılan Suikast", *OTAM*, 34/Güz, 2013, s. 257-285; Varol, *agm.*, s. 951-981.

15 Rüştü Paşa, *Ah O Yemendir (Yemen Hatıratı)*, haz. Faruk Yılmaz, Berikan Yay., Ankara 2004, s. 47.

16 Barlak, *agt.*, s. 74-75.

Çünkü Hamidüddin vakit kaybetmeden imamete geçmiş ve 1872 yılından sonra görülen en büyük isyan hareketini başlatmıştır.¹⁷

İsmail Paşa, İmam Hamidüddin'in (Şaki-i Ma'hûd) Yemen ahalisini Osmanlı Devleti aleyhine isyana sevk ettiği ve imamet davasıyla ahaliyi nüfuzu altına alan bu şakinin zararlı faaliyetlerine karşı gerekli tedbirlerin alınması gerektiği yönünde 1890 yılının Eylül ayı başlarında merkezi bilgilendirmesinden¹⁸ yaklaşık bir ay sonra Yemen'de Osmanlı kuvvetlerine karşı bir saldırı gerçekleşmiştir. İsyancılar üzerine gönderilen Osmanlı birlikleri, asileri yenilgiye uğratsalar da¹⁹ bu galibiyetten kısa bir süre sonra Şaki Hamidüddin'in saldırı hazırlığında olduğu öğrenilmiş ve tedbir olarak terhis edilecek askerlerin yerine Yemen'e yeni asker sevkine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.²⁰ Çok geçmeden beklenen olmuş ve Yemen vilayetinin kuzeyinde imamet davasında bulunan Şaki Hamidüddin, Osmanlı birliklerine karşı saldırıya başlamıştır.²¹

Giderek güçlenen eşkıya karşısında Osmanlı kuvvetlerinin sayıca yetersiz olması nedeniyle Şaki Hamidüddin'in saldırılarını engellemek ve bu taarruzların yayılmasını önlemek amacıyla asker takviyesi istenmiştir.²²

Hasan Edip Paşa, 7. Ordu Kumandanı İsmail Hakkı Paşa'nın yerine Yemen valisi ve kumandanı olarak atanarak Hacce ve Hucur'daki isyanı bastırmak üzere 17 Temmuz 1891 tarihinde Hudeyde'ye ulaşmıştır.²³ Gittikçe yayılan isyanlar nedeniyle etkili bir başarı elde edilememiş iyice cesaretlenen asiler birçok kaza

17 Barlak, *agt.*, s. 75.

18 BOA., *YEE.*, 65/13.

19 Osmanlı kuvvetlerinin isyancılara karşı harekete geçmesi ve asilerin itaat altına alınmaları hakkında bkz. BOA., *Y EE.*, 65/01; BOA., *Y EE.*, 65/13. İsyancılara, Osmanlı askerine ait ele geçirdikleri silahları teslim etmeleri hususunda San'a Gazetesi'ne "Mühim İlan" başlığıyla verilen duyuru hakkında bkz. *San'a Gazetesi*, "Mühim İlan", 19 Cemaziyülahir 1308/30 Ocak 1891.

20 BOA., *YEE.*, 65/13.

21 Şaki Hamidüddin, kendisine bağlı 700-800 kadar eşkıya ve birtakım asi kabile halkını Kıfle'ye hücum ettirmiştir. Yapılan ilk muharebede eşkıya Kıfle'den uzaklaştırılmıştır. BOA., *Y EE.*, 65/5. Ancak Şâhil tarafında isyancılar arasında kalan Miralay Arif Bey ile birçok askerin şehit olduğu haberi gelmiştir. Barlak, *agt.*, s. 75; *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 326.

22 BOA., *Y EE.*, 65/13.; BOA., *Y EE.*, 65/12. Bu sırada Yemen'den bir kötü haber daha gelmiş, çatışma esnasında şehit olanların dışında 2 tabur askerin de eşkıya tarafından rehin alındığı, İstanbul ile haberleşmeyi engellemek amacıyla Muha telgraf hattı ile vilayetin diğer yerlerindeki hatların tahrip edildiği bildirilmiştir. BOA., *Y MTV.*, 51/5. Diğer taraftan Hamidüddin'in rehinleri Saide'ye gönderdiğine yönelik ciddi şüphelerin bulunduğu belirtilmiştir. BOA., *İ. DH.*, 1268/99707.

23 *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 326.

ve nahiyeyi ele geçirmiş, buralarda görevli çok sayıda memur, Şaki Hamidüddin tarafından rehin alınmıştır. San'a'nın çevresiyle irtibatı kesilerek kuşatılmıştır.²⁴

Durumun vahameti üzerine bölgeyi iyi tanıyan ve liyakat sahibi olan Hacı Ahmet Feyzi Paşa, derhal Yemen Umum Kumandanı olarak atanmış ve vakit kaybetmeden isyancılara karşı harekete geçmiştir. Sadece 9 bölükten oluşan Osmanlı askeri,²⁵ 6.000'e yakın isyancı ile karşı karşıya gelmiş ve bunları hezimeye uğratmayı başarmıştır.²⁶ Bundan sonra San'a'nın muhasaradan kurtarılmasına sıra gelmiştir. Ahmet Feyzi Paşa'nın başarılı askerî harekâtı sayesinde asiler itaat altına alınmış ve ardından kendisi Yemen valiliği ve kumandanlığına getirilmiştir.²⁷

Ahmet Feyzi Paşa, gerekli tedbirleri alıp büyük oranda asayışı sağlayarak San'a'ya döndükten sonra bir taraftan devam eden isyan hareketlerini bastırıp düzeni sağlamaya, diğer taraftan da nerede oldukları bilinmeyen rehinlerin kurtarılmasına yönelik girişimlere başlamıştır. Bununla birlikte Yemen'de savaşan Osmanlı askerleri ardı kesilmeyen çatışmalar ve olumsuz hava şartları nedeniyle giderek yorgun düşmüş ve asker arasında hastalıklar baş göstermiştir.²⁸

Tüm olumsuzluklara rağmen Yemen'deki isyanlar kontrol altına alınmıştır.²⁹ Bir süredir muhasara altında bulunan Zafir Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirildiği gibi rehinler de kurtarılmıştır. Bunun üzerine resmî selam vaziyeti alınarak "Padişahım çok yaşa" nidaları ile birlikte 21 pare top atışı yapılmış ve böylece muzafferiyet ilan edilmiştir.³⁰ Ancak bu esnada kolera salgını ortaya çıkmıştır.

24 Barlak, *agt.*, s. 76; *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 327.

25 Toplam 9 bölükten oluşan bu askeri birliğin, 5 bölüğü redif askeri, 2 bölüğü ihtiyat askeri ve 2 bölüğü de efrad-ı ceddeden oluşmaktaydı. *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 329.

26 *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 331.

27 Barlak, *agt.*, s. 76-77; *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 334-337. Bu sırada Şaki Hamidüddin'in kayınpederi, iki kayıbiraderi ve San'a civarındaki mal varlığının üzerine tayin ettiği vekilleri tutuklanmıştır. BOA., *Y. A. HUS.*, 252/66.

28 Hatta gerekli faydanın sağlanamayacağı gerekçesi ile Hicaz, Bağdat ve Basra gibi uygun bölgelerin askerleriyle Yemen'deki hasta ve zayıf askerlerin yerlerinin değiştirilmesi, ordu içerisinde üzüntüye sebep olması nedeniyle askerler arasında motivasyon kaybını engellemek için yaralı askerlerin buradan gönderilmesi gündeme gelmiştir, BOA., *İ.DH.*, 1269/99740. Ayrıca hükümet, Yemen'deki askeri hareketin bir an önce bitirilmesi için baskı yapmaktadır. BOA., *İ.DH.*, 1269/99740. Çünkü Yemen'den İstanbul'a giden haberler kötüdür. San'a'dan gönderilen şifreli bir telgrafta Yemen'de askerinin düşman karşısındaki durumu ve komutanların askere kötü davranışları başta olmak üzere yaşanan sıkıntular merkeze aktarılmıştır, bkz. BOA., *Y.PRK. ASK.*, 81/14.

29 BOA., *Y.PRK.ASK.*, 82/69.

30 *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 340-341; Barlak, *agt.*, s. 77.

Koleranın 15 gün sonra etkisini yitirmesiyle redif askerlerinin memleketlerine dönüş emri gelmiş ve askerler Hudeyde iskelesine indirilirken Ahmet Feyzi Paşa da 18 Eylül 1892 tarihinde San'a'ya ulaşmıştır.³¹

Antalya Redif Alayının Yemen Yolculuğu

Bölgenin stratejik önemi nedeniyle 1872 harekâtından sonra San'a'da 7. Ordu kurulmuş³², Yemen'de ardı kesilmeyen isyanların bastırılması için ordunun gereksinim duyduğu asker ihtiyacı diğer ordulardan redif ve nizamiye taburlarının sevkiyle doldurulmaya çalışılmıştır.³³

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın sonlarında mevcut yedi ordusundan 7. Ordu hariç, her ordunun ikişer redif fırkası bulunmakta; fırkalar ikişer livadan, livalar ikişer alaydan, alaylar ise dörder taburdan oluşmaktadır. Mevcutları 800 olarak belirlenen bu taburlar, mensup oldukları alaylar içerisinde birden dörde kadar numaralandırılmakla birlikte bağlı buldukları kazanın isimleriyle de kaydedilmişlerdir.³⁴

İmam Hamidüddin önderliğinde Yemen'de başlatılan 1891 isyanı sırasında 2. Ordu, 18. Fırka, 36. Liva, 72. Alaya bağlı 1. Antalya, 2. Alanya, 3. Isparta ve 4. Elmalı Mukaddem Taburları bu ayaklanmanın bastırılmasında görev almışlardır. Ahmet Vahib Paşa idaresindeki 18. Fırkanın, 36. Livasının Mirlivası Osman Paşa, 72. Alayının Miralayı Osman Bey, Kaymakamı Ahmet Hamdi Bey, Alay kâtibi ise Mehmet Efendi'dir. Toplam dört taburun her biri dört bölükten oluşmaktadır.³⁵

Söz konusu Antalya Redif Alayı, Yedinci Ordu Komutanı ve Yemen Valisi Hasan Edip Paşa'nın Hacce ve havalisi ile San'a'nın kuşatılması üzerine, acilen gönderilmesini talep ettiği nizamiye sınıfının yanında Yemen'e ilk gönderilen sekiz taburluk iki redif alayından biridir.³⁶ 11 Ağustos 1891 tarihinde alınan kararla acilen toplanarak sevk edilmeleri istenen bu redif taburlarının görevleri, kuşatma

31 *Yemen Salnamesi*, Def'a 9, 1313, s. 342-344.

32 Yasemin Barlak, "Yemen'de Bir Osmanlı-Arap Şehri: San'a", *İstem*, 15/ 30, 2017, s. 340.

33 Cengiz Çakaloğlu, "1903 Yemen İsyanının Bastırılmasında Mersin Redif Taburu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C III, S. 8, Mayıs 2016, s. 118.

34 Redif fırkaları bir ferik, redif livası mirliva, alaylar miralay veya kaymakam, taburlar ise binbaşılardan oluşmaktadır. Binbaşılardan birinin komutası altındadır. Binbaşılardan birinin kontrolündeki taburlarda kolağası, tabur kâtibi, mülâzım rütbesinde depo memuru, başçavuş rütbesinde depo memuru muavini ve tüfek ustası bulunmaktadır. Çakaloğlu, agm., s. 118-119.

35 *Salname-i Askeri*, Def'a 10, 1307, Matbaa-i Ceride-i Askeriye, İstanbul, s. 341-342, 350-352.

36 BOA, *YMTV.*, 53/29.

altındaki yerleri kurtarmak, asayişî sağlamak ve imkân olursa İmam Hamidüddin'i ele geçirmekti. Bu taburların beraberinde nakliyat işlerinde kullanmak üzere -yetersiz de olsa- 50'şer katır, dört aylık cephanе ve erzaklarının da süratle gönderilmeleri istenmiştir.³⁷

Taburlar ulaşım açısından kendilerine en yakın limanlardan sevk edilmiştir. Bunlardan biri Antalya, Isparta ve Elmalı taburlarının çıkış ve dönüş noktası olan Antalya limanıdır. Antalya Alayına mensup Isparta ve Antalya mukaddem taburlarının 24 Ağustos'ta, Elmalı taburunun da 27 Ağustos'ta Antalya iskelesinde hazır bulunacakları bildirilmiş ve hazır olan Alanya taburunun da Alanya iskelesine ineceği haber verilmiştir.³⁸ Bununla birlikte çok geçmeden 16 Eylül 1891'de dört taburdan oluşan Karahisar Redif Alayının da hazırlanması istenmiş³⁹ ve 1 Ekim 1891'de İzmir'de hazır bulunan Hasan Paşa ve Söğütlü Vapurlarıyla derhal Yemen'e gönderilmesi için emir gelmiştir.⁴⁰ Yemen'deki isyanın bir an önce bastırılması hususunda verilen emir gereğince içlerinde 72. Antalya Alayının da bulunduğu toplam 8.840 askerden oluşan redif taburları Yemen'e doğru yola çıkarılmıştır.⁴¹

İngiliz konsolosluk raporlarına göre 15 Eylül 1891'de Antalya'ya uğrayan Cidde Vapuru, Elmalı ve Kaş mukaddem rediflerinden 637 asker ve 18 memur; Isparta mukaddem rediflerinden 798 asker ve 18 memur alarak Miralay Osman Bey komutasında 16 Eylül'de Hudeyde'ye doğru yola çıkmıştır. Ayrıca Tarsus Vapuruyla da Antalya mukaddem rediflerinden 700 asker ve 18 memur; Akseki ile Alanya mukaddem rediflerinden 798 asker ve 18 memur toplanarak Hudeyde'ye gönderilmiştir.⁴² Yemen'e sevk edilen 72. Antalya Alayı'nın asker mevcudu, söz konusu rapora göre 2.933'tür. Osmanlı resmî vesikaları içerisinde yer alan iki ayrı listeye göre ise 72. Antalya Alayı 2.823 veya 2.851 askerden müteşekkildir. En fazla

37 BOA, *Y. MTV.*, 53/20.; BOA, *Y. MTV.*, 53/23.; Mehmet Karayaman, "Uşak Redif Taburu ve Yapıtığı Hizmetler", *Tarih Okulu Dergisi*, 9/XXVIII, Aralık 2016, s. 421.

38 BOA, *Y. MTV.*, 53/64.

39 BOA, *Y.A.RES.*, 56/20.

40 BOA, *Y. MTV.*, 54/87. Hazır bulunması istenen Konya Redif Alayının sevki ise lüzum kalmadığı gerekçesiyle ertelenmiştir, bkz. BOA, *İ. DH.*, 1245/97544.

41 BOA, *BEO.*, 266/19944.

42 Funda Adıttar, "İzmir İngiliz Başkonsolosluğunun Askeri İstihbarat Faaliyetleri (1878-1914)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI/1, Temmuz 2011, s. 20-21. Osmanlı arşiv vesikaları da Antalya'dan hareket eden sekiz taburun iki grup halinde Eylül ayı ortalarında özel vapurlarla taşındığını doğrulamaktadır, bkz. BOA, *İ. MMS.*, 124/5343.

askeri 799 (veya 824) miktarıyla Isparta taburu gönderirken en az askeri 575 (veya 598) miktarıyla Alanya taburu göndermiştir. Sonuç olarak Antalya iskelesinden hareket eden taburlardan Antalya ve Alanya taburları 26 Eylül'de, Isparta ve Elmalı taburları ise 28 Eylül'de Hudeyde limanına varmışlardır.⁴³

Yemen'e sevk edilen tabur miktarlarının, -olması gereken- 800'den az olduğu görülür. Antalya Redif Alayına bağlı taburların asker sayılarının az olmasının sebeplerinden biri, Teke (Antalya) Sancağı idare meclisi azasından Hacı Ali Efendi'nin nüfuzunu kullanarak birtakım redif ve kur'a bakayasını askerlik hizmetinden kurtarmasından ileri gelmektedir.⁴⁴ Buna rağmen isyanı bastırmak üzere Yemen'e gönderilen alaylar içerisinde 70. Karahisar Redif Alayı'ndan sonra (3.264 asker) en fazla askeri 72. Antalya Redif Alayı göndermiştir.⁴⁵

Antalya redif askerleri 1891 Yemen isyanı sırasında Miralay Osman Bey kumandasında San'a ve havalisinde mücadele vermişlerdir. Burada 64. Alayın 1. Karaman, 2. Ereğli, 3. Ermenek (2 bölük), 4. Silifke taburları; 70. Alayın 1. Karahisar Taburu (2 bölük) ile 72. Alayın 1. Antalya, 2. Alanya, 3. Isparta (2 bölük) ile 4. Elmalı taburları birlikte savaşmışlardır. Isparta Taburunun diğer iki bölümü ise Hacce ve havalisinde görevlendirilmişlerdir.⁴⁶ Yemen'de isyanı bastırmakla görevli 72. Antalya Redif Alayı, 9 yaralı vermiştir.⁴⁷ Hastanede tedavi altında bulunan 59 yaralı bulunmaktadır.⁴⁸

43 Antalya taburunun asker sayısı 725 ila 701, Elmalı taburunun asker sayısı ise 701 ila 751 arasındadır, krş. BOA, *Y. PRK. SRN.*, 3/13.; BOA, *BEO.*, 266/19944.

44 Hacı Ali Efendi, Antalya ve Akseki taburları daireleri ile civarda bulunan Yörük gruplarından 900'den fazla redif ve kur'a bakayasını gizlemiştir. BOA, *DH. MKT.*, 1/30.

45 64. Karaman Redif Alayı ise 2.753 askerden oluşmaktadır. BOA, *BEO.*, 266/19944. Yemen mürettebatından bakaya kalan askerlerin toplanarak gönderilmeleri ilerleyen aylarda da devam etmiştir. Mart 1892'de Konya, Isparta ve Antalya dairesinden geçen senelerden kalan bakayalardan 306 asker, Yemen'e gitmek üzere Nimet-Hüda Vapuru ile yola çıkmıştır. BOA, *Y. PRK. ASK.*, 80/77. Yine mayıs başında Antalya limanında toplanmış olan 43 asker Ali Saib Paşa Vapuruyla gönderilmiştir. BOA, *Y. PRK. ASK.*, 82/49.

46 Nizamîye, ihtiyat ve redif askerlerinden oluşan toplam 23.124 asker Yemen'de isyanın bastırılması için görevlendirilmiştir. BOA, *BEO.*, 266/19944.

47 Toplam üç redif alayından en az yaralıyı 72. Antalya Redif Alayı vermiştir. Antalya Taburunun 1, Alanya Taburunun 2, Isparta Taburunun 4 ve Elmalı Taburunun ise 2 yaralı bulunmaktadır. Redif alayları içerisinde en fazla yaralı, her birinden 19 askerle 64. ve 70. Alaylarda görülmektedir. BOA, *BEO.*, 266/19944.

48 Üç redif alayına mensup askerlerden 70. Karahisar Redif Alayı hastanede tedavi gören en fazla sayıya sahip alay olarak ilk sırada yer alır. Onu sırasıyla 64. Karaman ve 72. Antalya alayları takip eder. Antalya redif alayı içerisinde hastanede tedavi edilenlerin 4'ü Antalya taburundan, 2'si Alanya taburundan, 48'i Isparta taburundan, 5'i ise Elmalı taburundandır. BOA, *BEO.*,

Yemen’de asayişin büyük oranda sağlandığı Temmuz 1892’de artık yorgun redif askerlerinin memleketlerine dönmeleri için gerekli hazırlıklar başlamıştır.⁴⁹ İsyanı bastırmak için Yemen’e gönderilen 8.840 redif askerinden 7.037’ü memleketlerine dönmek üzere hazır bulunmaktadır. Bunlardan 2.543 mevcutlu 72. Antalya Redif Alayı’na mensup Antalya taburu (634 asker) Sevkü’l-hamis ve havalisinde bulunurken Alanya (544 asker), Isparta (696 asker) ve Elmalı (669 asker) taburları San’a ve Zafir dolaylarında beklemektedirler.⁵⁰

İmam Hamidüddin İsyânının bastırılmasında büyük gayret sarf eden Antalya Redif Alayının, 1892 yılının Ekim ayında geri dönüş serüveni başlamıştır. Söz konusu alay Yemen’e çıkarıldıkları Hudeyde limanından memleketlerine geri gönderilmişlerdir. Ancak muharebeden yorgun düşen asker bu defa da Yemen sahillerinde ortaya çıkan kolera illeti ile mücadeleye başlamıştır. İsyân sırasında uzun süredir devam eden kolera illeti 1892 yılının başında kontrol altına alınabilmişken daha yıl bitmeden Eylül ayında Luhayye’de tekrar patlak vermiştir. Salgının etrafa yayılmaması için gerekli temizlik işlemleri yapılarak Hudeyde’nin de dâhil olduğu alanda 10 günlük karantina işlemi uygulanmıştır.⁵¹ Ayrıca hızla yayılan kolera salgını nedeniyle her taburdan birer ikişer vefat haberleri gelmeye başlayınca askerler, yüksek dağların bulunduğu havası temiz yerlere kaydırılmış, içlerinde hastalığa yakalanmış asker bulunan taburların mümkün mertebe diğer taburlarla teması engellenmeye çalışılmıştır.⁵²

Dört-beş gün içerisinde salgının önünün alındığı, halk arasında ise herhangi bir

---

266/1994. Osmanlı resmi kayıtlarına göre Yemen’de yaralanarak Haydarpaşa hastanesine tedavi gören 36 yaralı içerisinde 72. Antalya Redif Alayı mensuplarından 3 asker bulunmaktadır. Yemen muharebesi sırasında yaralanan bu üç asker, adı geçen hastanede tedavi altına alınmış ve 24 Kasım 1892 tarihinde üçü de memleketlerine gönderilmişlerdir. Bunlardan birinin tedavisinin ardından memleketine iadesi, diğer ikisinin ise malulen emekli edilmeleri kararlaştırılmıştır. Ayrıca Yemen’de yaralanmış olan askerlere Maliye hazinesinden 5'er lira verilmesi hususunda 28 Ocak 1893 tarihinde bir irade-i seniyye çıkarılmıştır. Bu askerler 4. Tabur, 2. Bölük, 3. Çavuşu olan Antalya sancağından Osman oğlu Süleyman, 4. Tabur, 4. Bölük, 11. Hayme neferi olan Hüseyin oğlu Ahmed ile 4. Tabur, 2. Bölük, 3. Hayme neferi olan Hüseyin oğlu Halil'dir. BOA, *İ. TAL.*, 13/81.

49 BOA, *Y. PRK. ASK.*, 83/44. Seraskerlik, Yemen’de bulunan askerlerin memleketlerine gönderilebilmeleri için 15.000 liraya ihtiyaç duyulduğunu merkeze bildirmiştir. BOA, *BEO.*, 37/2771.

50 BOA, *BEO.*, 266/1994.

51 BOA., *DH. MKT.*, 1911/6; BOA., *İ. DH.*, 1264/99394; BOA., *BEO.*, 68/5060; BOA., *BEO.*, 68/5061; BOA., *Y.A.HUS.*, 264/143.

52 BOA., *BEO.*, 67/5005; BOA., *BEO.*, 69/5131.

hastalık emaresine rastlanmadığı yönünde Yemen'den alınan haberlerin yanı sıra, salgının asker arasında devam ettiği hatta bir gün içerisinde Hudeyde'de koleraya yakalanan 42 askerden 8'inin vefat ettiği öğrenilmiştir.⁵³

Yemen sahillerinin güneyden deniz yoluyla gelen hacılar için bir giriş kapısı olması nedeniyle salgın hastalıkların bu mıntıkada eskiden beri sıklıkla yaşandığı görülür. Bu nedenle salgın hastalıklara bir tedbir olarak Yemen sahillerinin belirli noktalarında karantina merkezleri oluşturulmuştur. Söz konusu merkezler Hudeyde, Muha, Luhayye, Cizan ve Kamaran karantinaları olup bunların en büyüğü 1882 yılında açılan Kamaran Tahaffuzhanesidir.⁵⁴Nitekim Yemen'den memleketlerine hareket edecek olan redif taburları ile ihtiyat askerlerinden Hudeyde'de bulunanlar, buradaki kolera salgını nedeniyle ve izdihama sebep olmamak adına karantina müddetlerini doldurmaları için Kamaran'a sevk edilmişlerdir. Hudeyde'ye doğru yola çıkan taburlar ise bulaşık alana sokulmadan koleranın ortadan kalkmasına kadar Hudeyde'nin gerisinde havası güzel uygun bir yerde bekletilmişlerdir.⁵⁵

Hasan Paşa Vapuru ile Hudeyde'den Kamaran tahaffuzhanesine sevk edilen ve on günlük karantina süresini vukuatsız dolduran askerlerin yola çıkarılması için ve aynı zamanda Hudeyde'de bulunan bir kısım askerinin de Söğütlü Vapuru ile Kamaran tahaffuzhanesine nakledilmeleri hususunda müsaade istenmiş,⁵⁶ gereken izin alınarak Kamaran tahaffuzhanesinde bulunan Alanya, Sandıklı, Elmalı ve Isparta taburunun iki bölüğünün dâhil olduğu 1.400 asker Hasan Paşa Vapuru ile 24 Ekim 1892 tarihinde yola çıkarılmıştır.⁵⁷

Geri dönüş yolunda vapurların karantina işlemleri nedeniyle bir karışıklık yaşanmıştır. Zira 9 Kasım'da Süveyş Kanalı'na girdiği haber alınan Hasan Paşa Vapuru kolerahı mahalden çıkmasından dolayı karantina uygulaması için

53 BOA., *BEO.*, 70/5250; BOA., *BEO.*, 74/5535; BOA., *DH. MKT.*, 2004/21.

54 Kamaran Tahaffuzhanesinde yılda 30.000 kişi karantinaya alınabilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Barlak, *agt.*, s. 132-133.

55 BOA., *Y. MTV.*, 67/109.; BOA., *BEO.*, 74/5526.; BOA., *BEO.*, 75/5606.; BOA., *BEO.*, 79/5862. Yemen sahillerinde karantina uygulamasının 1893 yılının ortalarına kadar devam etmesi koleranın uzun süre buralarda etkili olduğunu göstermektedir. Şüpheli bir durum yaşanmaması nedeniyle Nisan 1893'te karantina uygulaması önce 5 güne indirilmiş, BOA., *YA. HUS.*, 272/129, mayıs ayının ortalarında da tamamen kaldırılmıştır. BOA., *YA. HUS.*, 274/24.

56 BOA., *Y. MTV.*, 68/121; BOA., *BEO.*, 87/6491.

57 Alanya Taburunun miktarı hiçbir çizelgede bildirilmezken Hasan Paşa vapurunda bulunan asker mevcudu 1.400 olarak verildiğinden diğer taburların sayısından çıkan rakam 410'dur ve Alanya taburunun mevcudu bu olmalıdır. BOA., *YPRK. ASK.*, 86/35.

doğruca İzmir’de bulunan Klazomen/Urla tahaffuzhanesine⁵⁸ sevk edilmiştir. Ancak Klazomen tahaffuzhanesinde, vapurlar ile askerlerin hepsi için karantina ve temizlik işlemleri uygulanamayacağından söz konusu vapurların derhal, yeteri kadar geniş olan Beyrut tahaffuzhanesine yönlendirilmeleri, sürenin ikmalinden sonra varış iskeleleri olan Alanya, Antalya ve İzmir’e sevk olunmaları istenmiştir.⁵⁹ Bunun üzerine Hasan Paşa Vapuru, karantina işlemleri için Rodos’tan dönerek Beyrut’a doğru hareket etmiştir.⁶⁰ Beyrut’a 17 Kasım’da ulaşan vapur, buradan 29 Kasım’da hareket etmiş ve 1 Aralık sabah saat üçte Alanya taburunu Alanya İskelesine bıraktıktan sonra Elmalı ve Isparta taburlarını da yine aynı gün Antalya’ya ulaştırmıştır.⁶¹ Isparta taburunun 1. ve 2. bölüklerinden müteşekkil askerî birliğin 7 Aralık’ta merkezine vardığı haber alınmıştır. Hudeyde Vapurunda bulunan Antalya Mukaddem Taburu ise 15 Aralık 1892 tarihinde Hudeyde’den hareket etmiş ve Kamaran ile Beyrut’a uğrayarak 12 Ocak 1893’te Antalya’ya ulaşmıştır.⁶²

İçinde Isparta taburunun 3. ve 4. bölükleri⁶³ ile Antalya, Alanya, Elmalı taburlarından da bir miktar askerinin bulunduğu⁶⁴ Söğütlü Vapuru, Kamaran’dan 15 Kasım 1892’de ayrılmıştır. Vapur, 8 Aralık’ta Beyrut’a ulaşmış,⁶⁵ 26 Aralık 1892 tarihinde de Antalya’ya varmıştır.

58 İzmir, Urla/Klazomen karantinası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Pelin Böke, “İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1840-1900)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII/18-19, 2009, s. 137-159.

59 BOA., *Y.PRK.ASK.*, 86/90; BOA., *Y.MTV.*, 70/117.

60 BOA., *Y.MTV.*, 70/137.

61 BOA., *Y.PRK.ASK.*, 87/29.

62 BOA., *Y.PRK.ASK.*, 88/23.

63 29 Ocak 1893 tarihli listeye göre Isparta taburunun 4 bölüğünün toplam sayısı 491 olarak verilmiş iken 8 Aralık 1892 tarihli Daire-i Erkan-ı Harbiye-i Umumiyye’nin hazırlanmış olduğu listede 404 olarak verilmiştir; krş. BOA., *Y.MTV.*, 72/44; BOA., *Y.PRK.ASK.*, 88/23.

64 Söğütlü Vapuru’nda, Isparta ve Karahisar taburları dışında Antalya, Alanya, Elmalı, Karaman, Ereğli, Silifke, Sandıklı, Uşak ve Simav taburlarından müteşekkil 637 asker ve 197 ihtiyat askeri bulunmaktadır.

65 BOA., *Y.MTV.*, 72/44.

Vapur İsmi	Ordu/Alay	Tabur	Mevcut	Hareket ve Limana Ulaşma Tarihi	Merkezine Varış Tarihleri
Ali Saib Paşa	1. Ordu/64. Alay	1.Karaman Mukaddem	567	7 Eylül-9 Ekim-Taşucu İskelesi	16 Ekim 1892
Mürüvvet	2. Ordu/70. Alay	3.Uşak Mukaddem	441	30 Eylül-5 Kasım-İzmir Limanı	7 Kasım 1892
		4.Simav Mukaddem	460	30 Eylül-5 Kasım-İzmir Limanı	11 Kasım 1892
Hasan Paşa	2. Ordu/72. Alay	2.Alanya Mukaddem	410	24 Ekim-1 Aralık-Antalya Limanı	1 Aralık 1892
		3.Isparta Mukaddem (1. ve 2. Bölükler)	219	24 Ekim-1 Aralık-Antalya Limanı	7 Aralık 1892
		4.Elmalı Mukaddem	280	24 Ekim-1 Aralık-Antalya Limanı	-
	2. Ordu/70. Alay	2.Sandıklı Mukaddem	491	24 Ekim-5 Aralık-İzmir Limanı	7 Aralık 1892
Söğütlü	2. Ordu/70. Alay	1.Karahisar Mukaddem	338	15 Kasım-29 Aralık 1892-İzmir Limanı	-
	2. Ordu/72. Alay	3.Isparta Mukaddem (3. ve 4. Bölükler)	272	15 Kasım-26 Aralık 1892-Antalya İskelesi	-
Hudeyde ⁶⁶	2. Ordu/72. Alay	1.Antalya Mukaddem	281	15 Aralık-12 Ocak 1893-Antalya Limanı	12 Ocak 1893
	1. Ordu/64. Alay	3.Ermenek Mukaddem	335	15 Aralık-11 Ocak 1893-Silifke İskelesi	-
		4.Silifke Mukaddem	255	15 Aralık-11 Ocak 1893-Silifke İskelesi	-
Adana	1. Ordu/64. Alay	2.Konya Ereğli Mukaddem	487		5 Ocak 1893, Hudeyde'den Kamaran'a hareket.

Kaynak: BOA, *İMTV.*, 72/44; BOA, *İPRK.ASK.*, 88/23.⁶⁶

Yemen'den memleketlerine geri dönen redif askerlerinin tam mevcutlarını gösterir sağlıklı bir çizelge bulunmamakla birlikte İngiliz Konsolosluk raporları ve Osmanlı resmî kayıtlarına göre Yemen'e Antalya Redif Alayı'ndan gönderilen takribi 3.000 askere karşılık Yemen'den dönen askerlerin miktarının 1.462 olması arada büyük bir fark olduğunu göstermektedir. 1905 yılında Yemen'e gönderilen 3.560 asker mevcutlu dört taburdan bir yıl sonra geriye sadece 1.760 askerin

⁶⁶ Hudeyde Vapurunu Kamaran ve Beyrut'a uğradıktan sonra 11 Ocak 1893'de Silifke İskelesine varmıştır. BOA, *İPRK.ASK.*, 88/23.

döndüğü göz önünde bulundurulursa aslında bu sonuca şaşırılmamak gerekir. Hayatta kalanların çoğu da hastaneliktir. Hacce ve Hucur Kumandanı Mirliha Ahmed Rüştü Paşa da 16 Mart 1892’de merkeze gönderdiği şifreli telgrafında, altı ay önce sevk edilen kuvvetin üçte bir oranında kayıp verdiğini bildirmiştir.⁶⁷ Bu ciddi can kaybının gerekçelerinden bir diğeri de askerlerin Yemen’de ani hava değişimlerine uyum sağlayamamasıdır.⁶⁸ Diğer taraftan dönüş yolunda kolera salgınının askerler arasındaki tesirini ve bu nedenle yaşanan ölümleri de unutmamak gerekir. Nitekim savaş alanından alınan haberlere göre askerlerin harpten değil hastalıktan kırıldığıının altı çizilmiştir.⁶⁹ Bununla birlikte herhangi bir resmî belgeye ulaşılamasa da söz konusu noksan askerlerin vatanlarına başka bir vapurla ulaştırılmış olması da muhtemeldir.

Askerlerin Yemen Madalyası ile Ödüllendirilmesi

İmam Hamidüddin’in 1891 yılında başlattığı isyanının bastırılmasında muhtelif ordu merkezlerinden toplanarak Yemen’e gönderilen Osmanlı askerleri, burada göstermiş oldukları üstün başarı vesilesiyle madalya ile ödüllendirilmek istenmiştir. II. Abdülhamit’in saltanatı boyunca “olağan” olarak nitelendirilen ve çeşitli sebeplerle basılmış olan muharebe madalyalarından biri de Yemen Madalyası olmuştur.⁷⁰ Sadrazam Cevad Paşa, Aralık 1891 ortalarında Yemen isyanının bastırılmasında faaliyet gösteren askerlere verilmek üzere bir madalya ihdasını gündeme getirmiştir. Bu madalya aynı bölgede daha önce yaşanan bir isyanın bastırılması vesilesiyle çıkarılan Yemen madalyasının tekrarı niteliğinde olduğundan “Cedit Yemen Madalyası” olarak anılmıştır. Askerlere verilecek olan Cedit Yemen Madalyası yanında alay sancaklarına asılmak üzere Yemen’de savaşmış alaylara altın imtiyaz madalyası verilmesi düşünülmüştür. Altın imtiyaz madalyaları için Meclis-i Vükelâ tarafından alınan karar Padişah tarafından 25 Temmuz 1892 tarihinde onaylanarak kaç adet madalyaya ihtiyaç olduğu Seraskerlikten sorulmuştur.⁷¹

67 BOA, *Y.PRK.ASK.*, 89/23.

68 Adıtatar, agm., s. 23.

69 BOA, *Y. PRK. DH.*, 5/81.

70 II. Abdülhamit’in saltanatı bu tür madalyalarla başlamış, Rusya ve Plevne madalyaları 93 Harbi’nin anısına çıkarılmıştır. Onun dönemindeki muharebelerin çoğu iç çatışmalarla ya da “yarı uluslararası” nitelikte geçmiştir. Bu madalyaların ilki Girit’teki bir isyanın bastırılması adına “Cedit Girit Madalyası” adıyla bastırılmıştır. Edhem Eldem, *İftihar ve İmtiyaz Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, s. 304.

71 BOA, *İ. HUS.*, 1/28; Eldem, *age.*, s. 307.

Seraskerlik, 26 Temmuz 1892 tarihinde Yemen Umum Kumandanlığı'ndan söz konusu alaylar için gereken madalya sayısının alay numaralarıyla birlikte gönderilmesini istemiştir.⁷² Alınan bilgiye göre Yemen'de diğerlerine göre daha fazla yiğitlik ve cesurluk gösteren askerî birlikler 51., 55., 56. Nizamiye; 64. Karaman, 70. Karahisar, 72. Antalya Alayları ile 14. Nişancı Taburudur ve bunlar için toplam 7 madalya gereklidir. Ancak Sadaret sadece diğerlerine göre daha fazla yiğitlik ve cesaret gösteren bu 7 alayın değil, Yemen'de bulunan tüm alayların bildirilmesini istemiştir.⁷³ Böylece Yemen'de toplam 14 alayın bulunduğu iletilmiş ve bunların bir listesi Sadaret'e gönderilmiştir.⁷⁴ Bunun üzerine 1 Eylül'de çıkarılan irade-i seniyye ile 14 alayın sancaklarına asılmak üzere 14 adet altın imtiyaz madalyasının hazırlanması emri verilmiştir⁷⁵

Ayrıca askerlere verilmesi planlanan Cedit Yemen Madalyası için ne kadar madalyaya ihtiyaç duyulduğu Babiali tarafından Seraskerliğe sorulmuş ve gelen cevapta Yemen'de bulunan askerî kuvvetler için 20.300 adet gümüş, 110 kadar da altın madalya imal edilmesinin yeterli olacağı bildirilmiştir. Madalya verilmesi hususunda Girit Hadisesinin sonuçlandırılmasında gayret gösteren askerî birliklere uygulanan usule göre bir derecelendirme yapıldığı da bildirilerek binbaşı ve daha üst rütbelerde bulunanlara altın, bunların dışında kalanlara ise gümüş madalya verilmesi planlanmıştır.⁷⁶

Yemen Hadisesinde üstün hizmetleri görülen askerî birlikler için imal ettirilen madalyalardan, gönderilen 15.714 gümüş madalyanın yerine ulaştığı Seraskerlikten 24 Temmuz 1894'te haber verilmiştir.⁷⁷ Serasker Rıza Paşa'nın 19 Ağustos 1894 tarihinde Sadaret'e gönderdiği tezkirede, gönderilen 15.714 adet gümüş madalyanın sayımı sırasında bir tanesinin eksik olduğu görülmüş ve derhal haber verilmiştir. Ayrıca Yemen'e sevk olunan Karaman, Karahisar ve Antalya alaylarından müteşekkil 12 taburdan yalnızca 3 taburun künye defterlerinin

72 BOA, *BEO.*, 39/2901.

73 BOA, *BEO.*, 53/3975.

74 BOA, *İ. TAL.*, 4/64.

75 BOA, *İ. TAL.*, 4/64; BOA, *BEO.*, 61/4575.

76 BOA, *Y. MTV.*, 77/158. Söz konusu madalyalar Bulgar'daki madeninden çıkarılan altın ve gümüşlerle Nişan Mütcahidi Malkon Ağa tarafından imal edilmiştir. BOA, *DH. MKT.*, 212/62; BOA, *İ. ML.*, 10/5; BOA, *DH. MKT.*, 239/65; BOA, *İ. DH.*, 1313/36; BOA, *I. ML.*, 11/18; BOA, *DH. MKT.*, 217/55.

77 BOA, *Y. MTV.*, 100/72.

daha önce Yemen Umum Kumandanlığı'ndan gönderildiği ve bu taburlarda müstahdem 1.978 askerinin madalya almayı hak ettikleri belirtilerek diğer taburların künye defterlerine göre madalya sayısının ibraz edileceği bildirilmiştir. Serasker Rıza Paşa, şimdilik eksik olan 1 adet madalya ile 3 tabur zabitan efradına verilmek üzere 110 altın ve 1.978 adet gümüş madalyanın gönderilmesi talebini iletmiştir.⁷⁸

Yemen hadisesindeki başarısından dolayı Padişah tarafından Antalya Mukaddem Alayı Sancağı'na asılmak üzere ihsan buyurulan altın imtiyaz madalyasının, askerî ve mülki memurlar, yörenin ileri gelenleri ile ahalinin hazır olduğu ve mevcut askerlerin de saf tuttuğu bir törenle Müftü Efendinin duasını müteakip “padişahım çok yaşa” nidaları eşliğinde 1893 yılının Aralık ayı başında asılmış ve bu ihsandan dolayı Redif Antalya Miralay Osman, Binbaşı İbrahim Şefik, 1. Tabur Kolağası, 1. Tabur Kâtabinin de isimlerinin bulunduğu 30 Kasım 1893 tarihli teşekkür yazısı 28 Şubat 1894'te Saray'a iletilmiştir.⁷⁹

Cedit Yemen madalyalarının yanında farklı sebeplerle ihsan edilen madalya ve nişanlara da tesadüf edilmektedir. Söz gelimi Yemen'e sevk edilen 2. Ordu'nun 72. Antalya Redif Alayı'nın 3. Isparta Taburu eczacısı Kazım Efendi, iyi hizmetlerinden dolayı beşinci rütbeden mecidi nişan ile taltif edilmiştir.⁸⁰ Yine Antalya ve Elmalı taburlarından da ödüllendirilenler görülmektedir.

78 BOA, *BEO.*, 430/32234. Bunun üzerine eksik olan 1 adet ve 3 taburun zabitan ve efradı için talep edilen 1.978 adet gümüş madalya ile altın madalyaların gönderildiği 22 Ağustos 1894'te bildirilmiştir. BOA, *BEO.*, 461/34553.

79 BOA, *Y. MTV.*, 87/162; BOA, *Y. MTV.*, 91/43.

80 BOA, *İ. DH.*, 1280/100798.

2. Ordu Redif Mukaddem 72. Alay				
Tabur	Bölük	Kıdem	İsim	Nişan/Madalya
1. Antalya		Binbaşı	İbrahim Şefik	4. Rütbeden Mecidi Nişanı
4. Elmalı	1. Bölük	Başçavuş	Mehmet	İftihar Madalyası
4. Elmalı	2. Bölük	Başçavuş	Hasan	İftihar Madalyası
4. Elmalı	3. Bölük	Başçavuş	Ahmet	İftihar Madalyası
4. Elmalı	4. Bölük	Başçavuş	Ömer Lütfi	İftihar Madalyası
4. Elmalı	1. Bölük	Surre Çavuşu	Yusuf	İftihar Madalyası
4. Elmalı	1. Bölük	Surre Çavuşu	İsmail	İftihar Madalyası
4. Elmalı	3. Bölük	Nizamiye Başçavuşu	Murat	İftihar Madalyası
4. Elmalı	3. Bölük	Surre Çavuşu	Hasan	İftihar Madalyası
4. Elmalı	3. Bölük	Surre Çavuşu	Mehmet Emin	İftihar Madalyası
4. Elmalı	3. Bölük	Surre Çavuşu	Hüseyin	İftihar Madalyası
4. Elmalı	3. Bölük	Surre Çavuşu	Süleyman	İftihar Madalyası
4. Elmalı	4. Bölük	Çavuş	Salih	İftihar Madalyası
4. Elmalı	4. Bölük	Çavuş	Durmuş	İftihar Madalyası
4. Elmalı	4. Bölük	Çavuş	Mustafa	İftihar Madalyası
4. Elmalı	4. Bölük	Çavuş	Mehmet	İftihar Madalyası
4. Elmalı	2. Bölük	Yol Emni	Emin	İftihar Madalyası
4. Elmalı	1. Bölük	Onbaşı	Ali	İftihar Madalyası
4. Elmalı	2. Bölük	Onbaşı	Halil	İftihar Madalyası
4. Elmalı	1. Bölük	4. Hayme/2. Nefer	Abdullah	İftihar Madalyası

Kaynak: BOA, *İ. TAL.*,10/4.

Sonuç

Anadolu'dan giden askerlerin birçoğunun geri dönememesi nedeniyle üzerine ağıtlar yakılan Yemen, ardı kesilmeyen isyanlarla Osmanlı Devleti'ni maddi ve manevi açıdan en çok uğraştıran yerler arasında gelmektedir. Bu isyanlardan biri, İmam Hamidüddin'in başlatmış olduğu ve bastırmak için Anadolu'dan redif askerlerinin de sevk edildiği 1891 yılında görülen büyük ayaklanmadır. San'a'nın kuşatıldığı ve eşkıyalar karşısında büyük kayıpların verildiği bu isyan sırasında Anadolu'dan gönderilen ilk redif alaylarından biri, 72. Antalya Redif Alayı'dır. Yaklaşık 3.000 askerden oluşan Antalya Redif Alayı'nın 15-16 Eylül 1891'de Yemen yolculuğu başlamış ve Alay, Eylül ayı sonunda Hudeyde Limanı'na çıkarılmıştır.

Yemen Vilayeti'nin birçok noktasında görülen isyanlar karşısında farklı sınıflardan oluşan Osmanlı askerleri büyük mücadeleler vermiştir. San'a ve Hacce havalisinde savaşılan Antalya Redif Alayı, gösterdiği üstün başarı ve cesaret vesilesiyle madalya ile ödüllendirilmeyi hak eden yedi alaydan biri olmuştur.

Asilere karşı vermiş oldukları mücadele sırasında şehit ve yaralıların yanında eceliyle, kuvvetle muhtemel salgın hastalık nedeniyle vefat eden redif askerlerinin de bir hayli çok olduğu görülmektedir. Çünkü Anadolu'dan gönderilen askerlerin buradaki iklime uyum sağlayamadıkları ve çok sık hastalandıkları görülür. Aslında Yemen'de savaşılan askerler, savaştan çok hastalıktan kırılmıştır. İsyân sonrası memleketlerine dönmek için hazırlıklara başlayan redif alaylarını bu defa kolera salgını engellemiş ve uzun bir süre hastalığın geçmesini bekleyen askerler, karantina sürelerinin ikmali konusunda oldukça sıkıntı yaşamışlardır. Yaklaşık bir yıl Yemen'de kalan Antalya Redif Alayı'nın son taburu Ocak 1893'te Antalya'ya geri dönerken gidenlerin yaklaşık yarısının akıbeti meçhul kalmıştır.

Kaynaklar**Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

BEO., 266/19944; 37/2771; 68/5060; 68/5061; 67/5005; 69/5131; 70/5250; 74/5535; 74/5526; 75/5606; 79/5862; 87/6491; 39/2901; 53/3975; 61/4575; 430/32234; 461/34553.

DH. MKT., 1/30; 212/62; 217/55; 1911/6; 2004/21; 239/65.

İ.DH., 1268/99707; 1269/99740; 1245/97544; 1264/99394; 1313/36; 1280/100798.

İ. HUS., 1/28.

İ. ML., 10/5; 11/18.

İ.MMS., 124/5343.

İ.TAL., 13/81; 4/64; 10/4.

KA.HUS., 252/66; 264/143; 272/129; 274/24.

KA.RES., 56/20.

KEE., 65/12; 65/13; 65/01; 65/5.

KMTV., 51/5; 53/29; 53/20; 53/23; 53/64; 54/87; 67/109; 68/121; 70/117; 70/137; 72/44; 77/158; 100/72; 87/162; 91/43.

KPRK. ASK., 81/14; 82/69; 80/77; 82/49; 83/44; 86/35; 86/90; 87/29; 88/23; 89/23.

K. PRK. DH., 5/81.

KPRK.SRN., 3/13.

Gazete ve Süreli Yayınlar

Salname-i Askeri, Def'a 10, 1307, Matbaa-i Ceride-i Askeriye, İstanbul.

San'a gazetesi, "Mühim İlan", 19 Cemaziyülahir 1308/30 Ocak 1891.

Yemen Salnamesi, Def'a 9, 1313.

Kaynak ve Telif Eserler

Ağıtatar, Funda, "İzmir İngiliz Başkonsolosluğunun Askeri İstihbarat Faaliyetleri (1878-1914)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XXVI, S. 1, Temmuz 2011, s. 1-34.

Akalın, Durmuş-Şimşek,Kamuran, “Yemen Valisi Ahmed Muhtar Paşa Dönemi ve Yemen’de Osmanlı İdaresi (1868-1909)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/34, Bahar 2017, s. 5-42.

Ayışığı, Metin, “Yemen Islahı Hakkında Siverek Meb’usu Nureddin Bey’in Meclis-i Meb’usana Verdiği Kanun Layihası 19 Şubat 1326 (4 Mart 1911), *CIEPO, Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Dönemi, Osmanlı Araştırmaları Sempozyumu*, Van, 26-30 Temmuz 2010, s. 1, <http://metinayisigi.net/wp-content/uploads/2016/04/Ciepo26.10.2010.pdf>, 21.05.2018, 11:29.

Barlak, Yasemin, “Yemen’de Bir Osmanlı-Arap Şehri: San‘a”, *İstem*, 15/30, 2017, s. 333-354.

Barlak, Yasemin, *Dinî ve Siyasî Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen (1872-1909)*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun 2013.

Bostan, İdris, “Yemen Osmanlılar Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, C 43, İstanbul 2013, s. 406-412.

Böke, Pelin, “İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1840-1900)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VIII/18-19, 2009, s. 137-159.

Çakaloğlu,Cengiz, “1903 Yemen İsyânının Bastırılmasında Mersin Redif Taburu”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C III, S. 8, Mayıs 2016, s. 113-135.

Eldem, Edhem, *İftihar ve İmtiyaz Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2004

Karabulut, Veysi, *Meşihât Müsteşarı Hüseyin Kâmil Efendi’nin Yemen Hatıratı (1912-1913)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2010.

Karayaman, Mehmet, “Uşak Redif Taburu ve Yaptığı Hizmetler”, *Tarih Okulu Dergisi*, 9/XXVIII, Aralık 2016, s. 407-453.

Kılıç, Orhan, “İlk Osmanlı Hakimiyeti Döneminde Yemen Vilayeti/Eyaleti’nin İdari Taksimatı ve Yöneticileri”, *I. Uluslararası, Osmanlı’nın Birinci Hakimiyet Döneminde (m.1517-1635) Yemen Sempozyumu*, Uşak, 12-15 Mart 2015, İzmir 2016, s. 69-82.

Rüştü Paşa, *Ah O Yemendir (Yemen Hatıratı)*, haz. Faruk Yılmaz, Berikan Yayınevi, Ankara 2004.

Selçuk, Mustafa, “Hudeyde Mebusu Zühdü Efendi ve Yemen Layihası”, *History Studies*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağamı, 2011, s. 309-326.

Sırma, İhsan Süreyya, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyenları*, Selâm Yayınevi, Konya (tarihsiz).

Varol, Muharrem, “1902’de Yemen’e Gönderilen Osmanlı Nasihat Heyeti ve Hasan Halid Efendi’nin Raporu: Yemen İllerinde Bir Şeyh-Zâde”, *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (30 Eylül-4 Ekim 2013)*, Bildiri Kitabı IV, yay. haz. Mustafa Özkan-Enfel Doğan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 951-981.

Yeşilyurt, Yahya, “Hüseyin Hilmi Paşa’nın Yemen Valiliği ve Ona Yapılan Suikast”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 34/Güz, 2013, s. 257-285.

Yeşilyurt, Yahya, *Yemen’de Osmanlı İngiliz Mücadelesi (1871-1914)*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2011.